

Erdem Öğretisinin Metafiziksel Başlangıç İlkeleri

Metaphysische Anfangsgründe der Tugendlehre Immanuel Kant

Königsberg,

Bay Friedrich Nicolovius, 1797

Çeviren: Lokman Çilingir*

Önsöz

Eğer *felsefenin* (kavramlardan oluşan akıl bilgisi sistemi) herhangi bir nesnesi varsa, o zaman bu felsefe için saf, bütün görünüş koşullarından bağımsız akıl kavramlarının bir sistemi, yani bir *metafizik* ortaya koyulmalıdır. -Sadece merak edilen, ödev öğretisi olarak her bir *pratik* felsefe için, böylece de *erdem öğretisi* (etik) için, onu sırf tek tek aranan öğretilerin toplamı olarak değil, gerçek bilim (sistematik) olarak tesis etmek için, *metafiziksel başlangıç temellerine* ihtiyaç duyulup duyulmadığıdır. -Saf hak öğretisinin böyle bir ihtiyacından kimse kuşku duymaz; çünkü o yalnızca dışsal ilişkilerde özgürlük yasalarına göre sınırlandırılmış seçme yetisinin (ihtiyarın) *biçimselliğiyle* ilgilidir; her bir *amacın* haricinde (onun içeriği olarak). Böylece ödev öğretisi burada salt bir *bilim öğretisidir* (*doctrina scientiae*).¹

* Prof. Dr., Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Felsefe Bölümü, lcilingir@hotmail.com.

1 *Pratik felsefe uzmanı* bu yüzden *pratik bir filozof* değildir. Sonuncusu, gerekli bilgiyle irtibatlandırarak *akılsal son amacı* kendi eylemlerinin ilkesi yapan kişidir. Bu bilgi yapıp etmeyi amaçladığı için metafiziğin çetrefilli konularından hareketle oluşturulamaz, bir hak ödevine ilişkin olmadığı sürece –bu, etki ve karşı etkinin denkliği ilkesine göre, Benim ve Senin adalet terazisinde tam olarak belirlenmelidir, çünkü matematiksel ölçülülüğe uygun olmak zorundadır; -aksi takdirde salt bir erdem etiğiyle ilgili olur. Çünkü burada sırf söz konusu olan *neyin* ödev olduğu bilgisi değildir (çünkü bu bütün insanların doğal olarak sahip oldukları amaçlardan ötürü basitçe ifade edilebilir); aksine öncelikle iradenin içsel bilgisi, yani bu ödevin bilinci aynı zamanda eylemlerin *güdüüsü* olduğundan, onun bilgisiyle bilgelik ilkesinin birleşimi söz konusudur, deyim yerindeyse: o *pratik bir filozof* olur.

Bu felsefede (erdem öğretisi) tüm empiriden (her duygudan) arınmış ödev kavramını güdü yapmak için *metafiziksel başlangıç ilkelerine* değin geri gitmek aynı ideyle tam bir karşıtlık içeriyor gibi görünüyor. Çünkü kötü alışkanlıklara yol açan eğilimleri yenmek için gerekli olan güç ve herkülvâri kuvvetten nasıl bir kavram yapılabilir, eğer erdem silahlarını metafiziğin cephaneliğinden ödünç almak zorundaysa? Bu çok az insanın nasıl ele alınacağını bildiği bir spekülasyon konusudur. Bu sebeple, bütün erdem öğretileri, konferans salonlarında, kürsülerde ve halka yönelik kitaplarda, eğer metafiziğin kırıntılarıyla bezenirse gülünç duruma düşerler. –Ancak erdem öğretisinin ilk temellerinin metafizikte izlerini sürmek faydasız olmadığı gibi, gülünç de değildir; çünkü filozof olarak biri bu ödev kavramının ilk temellerinden hareket etmek zorundadır: zira aksi takdirde erdem öğretisi içi ne eminlik ne de içtenlik umulabilir. Bu durumda, kendisinden umulan etki sebebiyle *ahlaki* olarak adlandırılan kesin bir *duyguya* güvenmek halk öğreticisine de yeter: bunu görevini içten talep edeceği erdem ödevi olup olmadığına karar vermek için bir denek taşı yapar: “Eğer herkes her durumda senin maksimini genel bir yasa yaparsa, bu ilke kendiyile örtüşebilir mi?” Ancak, bu önermeyi, onu kendimize ödev kılma amacıyla bir denek taşı yapan salt bir duygu olursa, o zaman ödev artık akıl sayesinde dikte edilmiş olmaz, aksine içgüdüsel, böylece de kör bir şekilde kabul edilmiş olur.

Bununla birlikte hiçbir ahlaki ilke gerçekte, sanıldığı gibi, herhangi bir *duygu* üzerine temellendirilemez, aksine o bulanık bir şekilde düşünülen ve her insanın akılsal yapısında içkin olan *metafizikten* başka bir şey değildir; bir öğretmenin öğrencisini ödev buyruğu ve onun kendi eylemlerinin ahlaki yargılanması için kullanımı üzerine Sokratik tarzda sorgulamayı denerse rahatlıkla onaylayacağı gibi. –Onun *sunumu* (teknik) hiçbir şekilde metafizik ve dili de skolastik olmak zorunda değildir, eğer o öğrenciyi filozof olarak eğitmek istemiyorsa. Fakat *düşünce* metafizik öğelerine değin geri gitmek zorundadır, bu olmadan erdem öğretisinden, hiçbir eminlik ve saflık, hatta hareket ettirici bir güç bile beklenemez.

Bu ilkeden uzaklaşıldığında patolojik veya saf estetik ya da ahlaki *duygu* (nesnel yerine öznel pratik olan), yani iradenin içeriğiyle, *amaçla* başlanırsa, onun formuyla değil, yani kendisinden hareketle ödevlerin belirlendiği *ya-sayla*; bu şekilde gerçekte erdemın metafiziksel başlangıç temelleri meydana çıkmaz –çünkü, ne sebeple uyarılırsa uyarılınsın, duygu her seferinde *psişiktir*

–Ancak erdem öğretisi kaynağında olduğu gibi nerede olduğu fark etmeksizin ister okullarda ister konferans salonlarında da vb. bozular. Çünkü birinin ne tür bir güdü ile, araç olarak, iyi bir amaca (ödeve uymak) yöneldiği fark yaratmıyor değildir. –Metafizik, ödev üzerine kahince ya da dahice konuşan sözüm ona bilgelik öğreticileri için ne kadar tiksindirici olursa olsun: metafiziğe karşı çıkan aynı insanlar, erdem öğretisinde bile, onun metafizik ilkelere gitmenin zorunlu ödevine sahiptirler, öğretmeden önce de metafiziğin sıralarında eğitim görmenin. _

* * *

Doğrusu burada şu hayret vericidir: nasıl oluyor da ödev ilkesi, saf akıldan türetildiği müddetçe, bu zamana kadarki arınmasından sonra hala *mutluluk öğretisine* dayandırılır. Gerçi empirik nedenlere dayanmayan belli bir *ahlaki* mutluluk, sonuna değin düşünülüğünde kendiyile çelişen anlamsız bir şey olur. Öyle ki, empirik nedenlere dayanmayan mutluluk, kendiyile çelişen anlamsız bir sona değin düşünülür. –Keza düşünen insan, kötülüğe yönelik teşvikleri yenmiş ve çoğu kez yorucu olan ödevini yapmış olmanın bilincinde ise kendini mutluluk olarak da adlandırılabilir bir ruh dinginliği ve hoşnutluk içinde bulur. –Şimdi, *eudaemonist* der ki, bu büyük sevinç, bu mutluluk, onun erdemli davranışının gerçek güdüsüdür. İradesini *dolaysız bir şekilde* belirleyen ödev kavramı değildir, aksine o yalnızca beklenen mutluluk *sayesinde* ödevini yapmak için harekete geçer. –Ancak şimdi aşikardır ki, o bu erdemün ödülünü yalnızca ödevini yerine getirmenin bilinciyle bekleyebilir ve ikincisinin önce gelmesi gerektiği açıktır; yani, o mutluluğun ödevini gözetmenin sonucu olacağını düşünmeden önce ve bunu düşünmeksizin kendini ödevini yerine getirme zorunluluğu altında bulmuş olmalıdır. O kendi *etiyojisinin kısır döngüsüne* takılıp kalır. Yani o ancak eğer ödevini gözetiminin bilincinde ise *mutluluğu* (veya içsel mutluluğu) umabilir; ama o ödevini göz etmek için eğer bu şekilde kendini mutlu kılacağını öngörürse harekete geçebilir. Ancak bu akılımsı düşüncede bir çelişki de vardır. Çünkü kişi bir yandan ödevinin mutluluğu üzerinde nasıl bir etki yaptığını ve aynı şekilde hangi *ahlaki* sebepten kaynaklandığını baştan sormadan onu gözetmek zorundadır; öte yandan da o kendi ödevini ancak onu yaparak kendinde ortaya çıkacak mutluluğu hesaplayarak ödev olarak, tanıyabilir, bununla birlikte *patolojik* ilkeye göre ki, bu bütünüyle öncekinin zıddını oluşturur.

Ben başka bir yerde (Berlinische Monatschrift. M.S.) *patolojik* olan *haz* ile *ahlaki* olan arasındaki farkı, sanırım, en basit ifadelerine indirgemiştim. Yani, yasalara uymadan önce ortaya çıkan ve bu sebeple ona uygun davranılan *haz*, patolojiktir ve böylesi davranış *doğa düzenini* takip eder; ancak yasa-yı *takip edeni* ve o şekilde hissedilene *ahlaki düzene* tabidir. –Şayet bu ayrıma riayet edilmezse, eğer *eudaimonia* (mutluluk ilkesi) *eleuthrenomienin* (içsel yasa koymanın özgürlük ilkesi) yerine ilke olarak alınırsa bunun sonucu bütün ahlaklılığın *ötenazisidir* (kolay ölümü).

Bu yanılgıların nedeni aşağıdakilerden başka bir şey değildir: Bu yasaların kendisinden hükmedici bir şekilde çıkmış olduğu kesin buyruk, salt fizyolojik açıklamalara alışkın olanların kafalarına uygun olmaz; onlar onun baskısını karşı konulmaz bir şekilde hissetmiş olsalar da. Bu sahanın bütünüyle dışında ne olduğunu (seçme yetisi *özgürlüğü*) *açıklayamayınca*, insanın bu imtiyazı o kadar yücelticidir ki, böyle bir *ide* için sahip olduğu yeti, spekülatif aklın gururlu iddiaları tarafından harekete geçirilir ve o diğer alanlarda gücünü o kadar kuvvetli hissettir ki, sanki de teorik aklın mutlak kuvvetini savunmak için, hepsini genel bir *seferberlik çağrısıyla* bir araya getirir ve şimdi, belki de bir süre daha, her ne kadar sonunda vazgeçilecek olsa da, ahlaki özgürlük kavramını kınarlar, ve mümkün olduğu her zaman şüpheli hale getirirler.

Erdem Öğretisine Giriş

Etik eski çağlarda, ödevler öğretisi diye de adlandırılan *ahlak öğretisi* (*philosophia moralis*) anlamına geliyordu. Sonraları bu ismi tek başına, ahlak öğretisinin bir kısmına yani dışsal yasalara tabi olmayan ödevlerin öğretisine vermek (Almancada *Tugendlehre* ismi uygun görüldü) makul bulundu; şimdi genel ödev öğretisinin sistemi dışsal yasalarda muktedir olan *hak öğretisi* (*ius*) ve dışsal yasalarda muktedir olmayan *erdem öğretisi* (*ethica*) olarak bölünüyor, ki bu böyle de kalabilir.

I. Erdem öğretisi kavramının tartışılması

Kendinde ödev kavramı yasa sayesinde özgür seçme yetisinin *zorlanması* (baskı) kavramıdır. Bu baskı ya *dışsal* ya da *öz-baskılama* olabilir. Ahlaki *buyruk*, kendi kesin talebi sayesinde (koşulsuz gereklilik) bu baskıyı dile

getirir; o genel olarak akıl sahibi varlıklara değil (kutsal olan varlıklara da sunulabilirdi), aksine bunun için yeterince kutsal olmayan akıllı *doğa varlığı* olarak insana yöneliktir; insanlar hazza yönelebileceğinden ahlak yasası, her ne kadar görünüşte kabul edilse de, ihlal edilir ve şayet ona tabi olurlarsa bunu da *gönülsüzce* (eğilimlerinin karşı koymasıyla) yapmak zorunda kalırlar ki burada gerçekte *baskı* kendini gösterir.² Fakat insan yine de özgür (ahlaki) bir varlık olduğundan, ödev kavramı iradesinin içsel belirlenimi (dürtü) ile ilgili olduğu zaman, ödev kavramının içerdiği baskı yalnızca *öz-baskı* olabilir (sadece yasanın temsili aracılığıyla) çünkü sadece bu yolla bu *zorlama* (dışsal olsa bile) seçme yetisinin özgürlüğü ile birleştirilebilir. Dolayısıyla bu durumda ödev kavramı etik bir kavram olacaktır.

O halde doğanın dürtüleri insan ruhunda ödevin yerine getirilmesine karşı *engeller* içerir ve insan (bazen güçlü) karşı güçlerle savaşmak zorunda kalır ve akli sayesinde ama gelecekte değil hemen şimdi (aynı zamanda düşüncede) galip gelecek şekilde hüküm vermek zorundadır: yani yasanın koşulsuz bir şekilde buyurduğu *yapılması gerekeni yapabilmelidir*.

Şimdi, güçlü ama haksız bir rakibe karşı direnç gösterme yetisi ve üstün niyet *cesaret* (*fortitudo*); ama bizdeki ahlaki niyetin rakibi açısından ise *erdemdir* (*virtus, fortitudo moralis*). Demek ki, genel ödev öğretisinin dışsal özgürlüğü değil, aksine içsel olanı yasalara tabi kılan kısmı *erdem öğretisidir*.

Hak öğretisi salt olarak dışsal özgürlüğün *biçimsel* koşuluyla (eğer onun maksimi genel bir yasa olacaksa kendiyile uyumlu bir şekilde); yani hak ile ilgilidir. Buna karşın etik bir *içeriği* (özgür seçme yetisinin bir nesnesini), aynı zamanda nesnel-zorunlu amaç olan saf aklın bir amacını, yani insan için ödev olarak tasavvur edileni de temin eder. –Çünkü, duyuşal eğilimler, ödevi karşı olabilen amaçları (seçme yetisinin içeriği olarak) ayarttığı için, yasa koyucu akıl

2 Ancak insan aynı zamanda *ahlaksal bir varlık olarak*, nesnel, yani kendi saf pratik aklının belirlediği gibi (kendini kişiliğindeki *insanlık* bakımından) gözlemlenirse, içsel yasayı *isteme-yerek* çiğnemek için yeterince kutsaldır; çünkü yasayı çiğnemeye karşı kendinde bir direnç hissetmeyen, kendini bunun için zorlayacağı bir durum karşısında kaldığında kendinden tiksineyecek kadar melun bir insan yoktur. Durum şudur: İnsanın bu yol ayrımında (Herkül'ü erdem ile haz arasında bırakan güzel hikâyede olduğu gibi) yasaya kulak vermektense eğilimlerine kulak verme meylini açıklamak imkansızdır; çünkü biz bir şeyi doğa yasalarına göre bir nedenden türeterek açıklayabiliriz ve bunu yaptığımızda seçim yetisini özgür olarak düşünmeyiz. Fakat ters istikametlerdeki bu öz-baskı ve onun kaçınılmazlığı özgürlüğün kavranamaz niteliğini bizzat bilinir kılandır.

etkisini onların amaçlarının zıttı ahlaki bir amaç koymadan sağlayamaz; bu yüzden bu amaç eğilimden bağımsız bir şekilde *a priori* olarak verilmek zorundadır.

Amaç (akıllı bir varlığın) seçme yetisinin nesnesidir ki onun tasarımı sayesinde seçme yetisi bu nesneyi meydana getirecek eylem için belirlenir. –Gerçi araç olarak bir amaca yönelik olan eylemlerim olabilir ama asla başkaları tarafından zorlanan *bir amaca sahip olamam*, aksine ben ancak bizzat *kendime* bir şeyi amaç *edinirim*. –Ancak ben pratik aklın kavramlarında bulunan herhangi bir şeyi amaç yapmayla yükümlü olduğumdan, dolayısıyla da seçme yetisinin biçimsel belirleme nedeni dışında (hak öğretisinin içerdiği gibi), içeriksel olanı da amaç edindiğimden, duyusal dürtülerden kaynaklanan amaca karşı durabilir: bu, *kendiliğinden ödev olan* bir *amaç* kavramı olabilir. Ancak bu hak öğretisine değil de etiğe ait olurdu, zira (ahlaki) yasalara göre oluşan *öz-baskı* sadece onun kavramında bulunur.

Bu sebeple etik saf pratik aklın *amaçları* sistemi diye de tanımlanabilir. –Amaç ve ödev genel ahlak öğretisini iki bölüme ayırır. Etik, gözetilmesi için başkaları tarafından (fiziksel) olarak zorlanamayan ödevleri içerdiğinde, bunun yalın sonucu, onun bir *amaçlar öğretisi* olduğudur, çünkü amaç için (ona sahip olmak) bir *baskı* kendiyile çelişir.

Etiğin bir *erdem öğretisi* (*doctrina officiorum virtutis*) olduğu, erdemın ayırt edici özelliği ortaya çıkarılmış olan yükümlülükle karşılaştırıldığında, yukarıdaki erdem açıklamasından çıkar. –Yani, seçme yetisinin, kavramı aracılığıyla başkasının seçiminden dolayı *fiziksel* açıdan baskı görmeyi zaten dışladığı düşünülürse, bir *amaca* yönelik belirlenimi dışında bir belirlenimi yoktur. Bir başkası gerçi beni, benim amacım olmayan (aksine yalnızca başka bir amaç için araç olan) bir şeyi *yapmaya zorlayabilir*, ancak onu *kendi amacım yapmaya* beni zorlayamaz ve kendimin kılmaksızın bir amaca sahip olamam. Sonucusu kendi kendiyile çelişir: özgürlüğün bir edimi olan ama aynı zamanda özgür olmayan bir edim. –Ancak kendime aynı zamanda ödev olan bir amaç koymam çelişki içermez; çünkü burada ben kendimi zorluyorum ki, bu özgürlükle pekâlâ birlikte var olabilir.³ Ancak soru şimdi, bu şekilde bir amacın nasıl mümkün olduğudur? Çünkü bir şeyin kavramının imkâ-

3 İnsan fiziksel olarak ne kadar az ve buna karşın ahlaksal olarak (ödevin salt temsili sayesinde) ne kadar fazla zorlanabilirse, o kadar özgür olur. Örneğin, hedeflerinde istikrarlı ve güçlü bir ruhu olan, kendisine vereceği zararın çokluğu tasavvur edilebilir olsa ve buna kendisi

nı (kendiyile çelişmemesi), o şeyin kendisinin de imkanını (kavramın nesnel gerçekliğini) var saymak için henüz yeterli değildir.

II. Aynı zamanda ödev olan bir amaç kavramının tartışılması

Amacın ödev ile ilişkisi iki şekilde düşünülebilir: Ya amaçtan yola çıkarak ödevde uygun olan eylem *maksimi* araştırılır ya da ödevde uygun eylem maksiminden yola çıkarak aynı zamanda ödev olan bir amaç araştırılır. –*Hak öğretisi* ilk yolu takip eder. Kişinin kendi eylemi için koyacağı amacın belirlenimi özgür seçme yetisine bırakılır. Ancak eyleminin maksimi *a priori* olarak belirlenir: yani failin özgürlüğü genel bir yasaya uygun hareket eden her bir failin özgürlüğüyle örtüşebilmelidir.

Ancak *etik* tam karşıt bir yol izler. O, insanın koymayı arzu ettiği amaçlardan hareket etmez ve bunun üzerine diğer maksimi yani ödevini ifa etmez; çünkü bu maksimlerin empirik sebepleri olduğunda, yalnızca saf akılda (kesin gereklilik olarak) kökleri olan bir ödev kavramını oluşturamazlar; zira maksimler böyle amaçlara göre (hepsi bencilce olan) alınmak zorunda kalırsa, ödev kavramından söz edilmesi mümkün değildir. –Şu hâlde etikte *ödev kavramı* amaçlara yol açar ve *maksimler*, kendimize koymamız *gereken* amaçlar açısından ahlaki ilkelere göre temellendirilmek zorundadır.

Ne tür bir amaç kendi içinde ödevdir ve böyle bir amaç nasıl olanaklıdır soruları bir kenara bırakılırsa, burada yalnızca göstermemiz gereken bu türden bir ödevin *erdem ödevi* adını aldığı ve neden bu isimle adlandırıldığıdır.

Her ödevde, bir şey yapma yetkisi (*facultas moralis generatim*) anlamında bir hak karşılık gelir fakat her ödevde bir başkasının diğerini zorlama *hakkı* (*facultas iuridica*) karşılık geliyor değildir; aksine bunlar özellikle *hak ödevleri* diye adlandırılır. –Keza her etik yükümlülüğe erdem kavramı karşılık gelir ancak bu bütün etik ödevlerin erdem ödevleri olmasını gerektirmez. O ne belli bir amaçla (içerik, seçme yetisinin nesnesi ile) ne de salt ahlaki irade belirleniminin *biçimi* ile (ör. örneğin ödevde uygun eylem aynı zamanda ödev-

---

de katılacak olsa dahi, niyetlendiği eğlenceden caydırılmaz biri olsun. Ancak eğer bu yüzden kamusal ödevlerini unutmuş olacağını yahut yaşlı babasını ihmal edeceğini düşünürse planından, isteksizce de olsa, uzaklaşacaktır; böylece ödevin çağrısına karşı koyamayarak özgürlüğün en yüksek derecesini kanıtlamış olur.

den dolayı yapılan eylem olmalıdır) ilgili olan değildir. Yalnızca *aynı zamanda ödev olan bir amaç erdem ödevi* diye adlandırılabilir. Bu şekilde sonuncusunun pek çoğu varken (ve de farklı erdemler); buna karşın ilki söz konusu olduğunda bütün eylemler için geçerli tek bir erdem (erdemli niyet) düşünülür.

Erdem ödevini hak ödevinden esaslı olarak ayırt eden şey, ikinci türden ödevde dışsal bir baskının uygulanması ahlaken olanaklı iken ilkinin sadece öz-gür öz-baskı üzerine dayanmasıdır. –Sonlu, *kutsal*, varlıklar için (ödevin ihlali bir kez dahi denenemez) erdem öğretisi söz konusu değildir, aksine sırf ahlak öğretisi. Bu sonuncusu pratik aklın bir özerkliği iken, ilki aynı zamanda pratik aklın *kendiliğindenliğine* (*Autokratie*) dayanır; yani bu dolaysız olarak algılanmasa da, ahlaki kesin buyruktan doğru bir şekilde çıkarımlanan bilinç yetisini içerir ki bu yasaya karşı koyan eğilimlere hakim olmayı sağlar. Öyle ki insani ahlaklılık en yüksek seviyesinde bile erdemden daha fazla bir şey olamaz; şayet o tam saf olsaydı bile (ödev dışında kalan bütün yabancı türden dürtülerin etkisinden hepten bağımsız olsaydı), genelde (sürekli bir şekilde yaklaşılması gereken) bir ideal olarak *bilgelik* adı altında şiirsel tarzda kişiselleştirilir.

Ancak erdem yalın şekilde *beceri* olarak ve (Hofpred in yarışma yazısında Cochius un ifade ettiği gibi) uzunca bir talimle kazanılan ahlaken-iyi eylemlerin *alışkanlığı* olarak açıklanamaz ve değerlendirilemez. Çünkü şayet bu kalıcı, sabit ve daima daha arınmış ilkelerin bir etkisi değilse, o zaman o, teknik-pratik akıldan kaynaklanan her bir mekanizm gibi, ne bütün durumlarda donanmış ne de yeni çekimleri etkileyebilen bir değişmeyi yeterince garanti eder.

Hatırlatma

Erdem (=+a), erdemsizliğin *mantıksal karşıtı* olarak (*contradictorie oppositum*) *negatif erdemsizliktir* (ahlaki zayıflık = 0); ancak kötülük (= -a) (erdem) *gerçek karşıtıdır* (contrarie s. realiter oppositum) erdeme zıttır ve salt gereksiz değil aynı zamanda uygun da olmayan soru şudur: büyük *suçlar* büyük *erdemlerden* daha güçlü bir ruha mı aittirler? Zira ruhun güçlülüğünden biz özgürlüğe yetenekli bir varlık olan insanın niyetinin güçlülüğünü anlıyoruz; yani o kendine (duyusallığına) hâkim olabildiği ve böylece *sağlıklı* durumda bir insan olduğu sürece. Büyük suçlar, görünüşleri dahi sağlıklı ruha sahip

olan birini titretebilecek ani nöbetlerdir. Yani soru soru şuna benzer bir şekil alır: fiziksel olarak hastalık nöbeti anında aklı başındayken olduğundan daha mı güçlüdür? Bu, eğer ruhla, yetilerini özgürce kullanmasındaki hayat ilkesi kast ediliyorsa, ona ruh gücü atfetmeksizin kabul edilebilir gibi durmaktadır. Zira büyük suçların tek sebebinin aklı *zayıflatan* eğilimlerin kuvveti olduğu ve bunun hiçbir şekilde ruhun gücünü kanıtlamadığı düşünülürse, yukarıdaki soru birinin bir hastalık nöbetinde sağlıklı olduğundan daha çok güç gösterip gösteremeyeceğini sormaktan farksızdır. Bu ise doğrudan olumsuz bir şekilde cevaplandırılabilir, çünkü sağlıklılık insanın bedensel güçlerinin tümünün dengede olması anlamına gelirken sağlıksızlık bu güç sitemindeki zayıflıktır ve sadece bu sisteme atıfla mutlak sağlık takdir edilebilir.

III. Aynı zamanda ödev olan bir amacı düşünmenin zemini üzerine

Amaç özgür seçme yetisinin bir nesnesidir; onun tasarımı özgür seçme yetisini bir eylem için belirler, bu sayede nesne gerçekleşir. Yani her bir eylem kendi amacına sahiptir ve hiç kimse seçme yetisinin nesnesini *kendi* amacı yapmaksızın bir amaç sahibi olamayacağından, herhangi bir eylemin amacına sahip olmak eylemde bulunan öznenin *özgür* bir edimidir; *doğanın* bir etkisi değil. Ancak bir amacı belirleyen bu edim pratik bir ilke olduğu için, aracı değil (dolayısıyla koşullu olmayan) aksine amacı bizzat (bu yüzden koşulsuz) sunduğundan, o saf pratik aklın kesin bir buyruğudur; böylece de ödev kavramını genel olarak bir amaç kavramıyla bağlar.

Şimdi, böyle bir amaç ve ona karşılık gelen kesin bir buyruk olmalıdır. Çünkü, özgür eylemler olduğundan amaçlar da, yani bunların yönelmiş olduğu nesnelere de olmak zorundadır. Ancak bu amaçlar altında, aynı zamanda (yani kavramlarına göre) ödev olan amaçlar da olmak zorundadır. –Zira bu olmasaydı, hiçbir eylem amaçsız olamayacağından, pratik akıl için bütün amaçlar daima ancak başka amaçlar için araç olarak geçerli olurdu ve *kesin* bir buyruk imkânsızlaşır; bu da bütün ahlak öğretisini ortadan kaldırır.

Demek ki burada insanın doğasının duyuşal güdülerine göre *edindiği* amaçlar değil, aksine kendisine, seçme yetisinin yasalarının altında, amaç

edinmek zorunda olduğu nesnelere söz konusudur. İlk adı geçenler tekniktir (öznel), aslında amaçlarını seçmeyi içeren zekâ kuralları olarak pragmatiktir; ancak diğerlerinin öğretisi ahlaki (nesnel) amaç öğretisi olarak adlandırılmalıdır; gerçi bu ayrım burada gereksizdir çünkü töreler öğretisi kendi kavramında doğa öğretilerinden (burada antropoloji) açık bir şekilde ayrılır; öyle ki ikincisi ampirik ilkelere dayanır, buna karşın ödevlerden söz eden ahlaki amaç öğretisi *a priori* olarak saf pratik akıl tarafından verilen ilkelere dayanır.

IV. Aynı zamanda ödev olan amaçlar nelerdir?

Bunlar şöyledir: *Kişinin kendi yetkinliği – Başkalarının mutluluğu*

Bunlar birbiriyle yer değiştiremez, yoksa bir yandan *kişinin kendi mutluluğu*, diğer yandan *başkalarının yetkinliği*, kendi içlerinde aynı kişinin ödevi olan amaçlar olurlardı.

Çünkü *kişinin kendi mutluluğu* herkesin (doğasının dürtüleri sayesinde) sahip olduğu bir amaçtır, ancak bu amaç kendiyle çelişmeksizin asla ödev olarak görülemez. Herkesin kaçınılmaz bir şekilde zaten kendiliğinden istediği, ödev kavramına ait değildir; çünkü o, gönülsüzce kabul edilen bir amacın zorlamasıdır. Böylece şunu söylemek kendisiyle çelişir: kişi kendi mutluluğunu bütün güçleriyle talep etmek *yükümlülüğü* altındadır.

Aynı şekilde şu da bir çelişkidir: başkasının *yetkinliğini* kendime amaç yapmam ve kendimi bunun talep edilmesiyle yükümlü kılmam. Çünkü burada, kişi olarak, amacını kendi ödev kavramlarına göre oluşturmaya *kendisi* muktedir olan başka bir insanın yetkinliği bulunur ve başka birinin bizzat kendisinin yapamayacağı bir şeyi benim yapmam gerektiğini talep etmem (kendime ödev kılmam) çelişkidir.

V. Bu iki kavramın açıklanması

A. Kişinin kendi yetkinliği

Yetkinlik sözcüğü bazı yanlış anlamalara maruzdur. O, ara sıra transendental felsefeye ait bir kavram olarak, birlikte bir şeyi oluşturan çeşitliliğin *tümlülüğü* şeklinde, -ve de aynı zamanda *teleoloyle* ilgili olarak bir şeyin nite-

liklerinin amacıyla uyumu şeklinde anlaşılır. Yetkinlik ilk anlamında *niceliksel* (içeriksel), ikinci anlamında *niteliksel* (biçimsel) yetkinlik diye adlandırılabilir. Niceliksel olan ancak bir tane olabilir (çünkü bir nesneye ait olanların tümü birdir). Ancak bir nesnede niteliksel olandan pek çok bulunabilir ve burada aslında bu ikincisinden söz edilecektir.

Şayet eğer birinin, genel olarak insana (aslında insanlığa) ait olan yetkinliği kendine amaç kılmasının kendinde ödev olduğundan söz edersek, bu yetkinlik kendi *edimleriyle* sebep olduğu şeye yerleştirilmelidir, insanın doğaya borçlu olduğu armağanlara değil; aksi takdirde o ödev olamazdı. Öyle ki bu ödev kişinin *yetilerinin* (ya da doğal eğilimlerinin) *kültürleşmesidir*, ki onların en yükseği *anlama yetisidir*, yani kavramlar yetisi ve bu yüzden ödevle ilgisi olan kavramların yetisi. Ödev aynı zamanda kişinin *iradesinin* (ahlaksal düşünce tarzının) ödevin tüm gerekliliklerini yerine getirilebilecek şekilde kültürleşmesidir. 1) Doğasının hamlığından, hayvanlığından (*quoad actum*) gittikçe daha fazla insanlığa yükselmeye çalışmak insanın ödevidir; o bir tek bunun sayesinde amaç koymaya yeteneklidir: kendi bilgisizliğini eğitimle tamamlamalı ve hatalarını düzeltmelidir ve bunu ona salt teknik-pratik akıl diğer amaçlarına (sanatın) araç olarak *salık vermez*, aksine ahlaki pratik olan ona mutlak olarak buyurur ve bu amacı ödev kılar ki kişi kendinde içkin olan insanlığa layık olabilsin. 2) İnsan, *iradesinin* kültürleşmesini erdem niyetinin en saf haline kadar devam ettirme, yani *yasayı* ödevde uygun eylemlerinin güdüsü yapma ve ona ödev gereği itaat etme ödevine sahiptir; bu, içsel ahlaki-pratik yetkinliktir. Bu, insandaki yasa koyucu iradenin, iradeye uygun olarak eyleme yetisi üzerinde talim etmesinin etkisinin duygusu olduğundan *ahlaki* duygudur, adeta özel bir *histir* (*sensus moralis*); gerçi sıkça ve coşkulu bir şekilde, sanki o (Sokrates'in *daimonu* gibi) aklın önüne geçebilir hatta onun yargısını bütünüyle gereksiz kılabilirmiş gibi kötüye kullanılır. Yine de o aynı zamanda ödev olan her bir özel amacı nesnesi yapan ahlaki bir yetkinliktir.

B. Başkalarının mutluluğu

Devam edeceğinden emin olduğu sürece mutluluğu, yani kendi halinden hoşnut olmayı arzu etmek ve aramak insan doğası için kaçınılmazdır; bu yüzden o aynı zamanda amaç olan bir ödev değildir. –Şu var ki bazı insanlar hala ahlaksal ve fiziksel mutluluk arasında bir ayırım yapar (bunların ilki insa-

nın kendi kişiliğinden ve kendi eylemlerinden hoşnutluktan yani *yaptığı* şeyden hoşnut olmaktan, diğeri doğanın bahşettiğinden, yani yabancı bir lütuftan *hoşlanmasından* meydana gelir): burada sözcüğün kötüye kullanımından şikâyet etmeksizin (zira kendiyile bir çelişki içerir) ilk türe ait duygunun önceki başlığa yani yetkinliğe ait olduğunu fark etmek gerekir. –Çünkü dürüstlüğünün salt bilincinde kendini mutlu hisseden biri zaten bir önceki başlıkta açıklanan aynı zamanda ödev olan yetkinliğe sahiptir.

Eğer söz konusu olan mutluluğu, aynı zamanda ödev olan amaç olması için çabalamak ise, o *başka* insanların mutluluğu olmak zorundadır ki, bu şekilde *onların* (izin verilen) *amacını kendimin de yapayım*. Neyin mutluluklarına ait sayılacağıın kararı onlara bırakılır; fakat *onların* böyle saydığı fakat benim doğru bulmadığım birçok şeyi reddetme hakkım vardır; çünkü onların olan şeyi benden talep etmeye hakları yoktur. Ancak bu amacın benim *kendi* (fiziksel) mutluluğumu da temin etmem gerektiği yönündeki sözde bir *yükümlülüğün* karşısına konulması ve sonuç olarak benim doğal ve salt öznel amacımın ödev (nesnel amaç) kılınması, yukarıdaki ödev ayırımına dair (No. IV) sıkça kullanılan yanıltıcı bir itirazdır ve doğrulanmaya muhtaçtır.

Talihsizlikler, acı ve mahrumiyet, kendi ödevini ihlal etmek için büyük ayartmalardır. Bunların etkisini kıran genel zenginlik, güç, sağlık ve esenlik, aynı zamanda ödev olan amaçlar olarak da değerlendirilebilir ki böylece *kişi kendi* mutluluğunu da talep eden ödevde sahiptir, sadece başkalarının mutluluğunu değil. –Ancak amaç öznenin mutluluğu değil de ahlaklılığıdır ve mutluluk sadece onun önündeki engelleri temizlemek *izin verilen* bir araçtır; çünkü kimsenin benim ahlaki olmayan amaçlarımın dışında bir şeyi kurban etmemi talep etmeye hakkı yoktur. Zenginliğin kendi uğruna peşinden koşulması doğrudan ödev değildir; ancak dolaylı olarak gayet bir ödev olabilir: yani kötülüğe doğru büyük bir ayartma olan fakirliği püskürtmek için. Ancak yine de mutluluğum değil, aksine ahlaklılığımın bütünlüğünün korunması benim amacım ve aynı zamanda ödevimdir.